

VOORAF

Dick de Jong

Het heeft even geduurd, maar nu leest u er toch in. Een nieuwe versie van Boer & Hoeve. Dat de samenstelling even op zich moest laten wachten komt onder meer doordat er ook ander werk gedaan moest worden. Wat Boerderij & Erf AKV betreft lag er een pittige klus. Een document waarin het maken van nieuwe woningen op een bestaand boerenerf de hoofdmoot voerde. Dat lijkt simpel. Maar het is lastig om aan te tonen dat een tiny house naast een rond 1910 bijgebouwde stal geen fraai gezicht is. Eigenlijk gaat dat document over het feit dat wat ooit is gebouwd als boerderij altijd als boerderij herkenbaar moet blijven. Ook als deze is verbouwd tot een uiterst gerieflijke woning of zeer praktische bedrijfslocatie. Wij zijn aan ons voorgeslacht verplicht om ons nageslacht te laten zien wat en wie we zijn. Het klinkt wat oubollig, maar is daarom nog niet minder waar. Mij rest niet anders dan u veel lees- en kijkplezier toe te wensen.

DE WEL

INLEIDING

Een welput is een waterput die reikt tot onder de grondwaterspiegel. Vroeger hadden veel boerderijen vaak een inpandige welput om in de stal gemakkelijk aan water te kunnen komen. Een welput werd van oorsprong vaak opgebouwd uit in een cirkel gestapelde losliggende (bak)-steentjes die functioneren als een filter waar het grondwater tussendoor naar binnen stroomt.

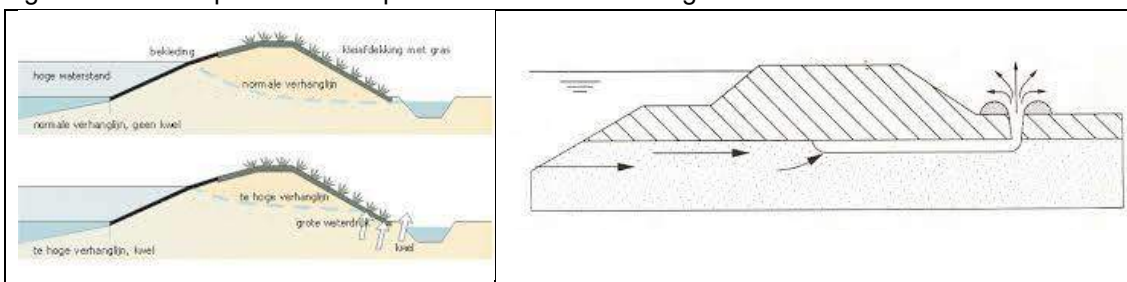
KWELWATER

De officiële naam is waarschijnlijk kwel of kwelput. Kwel is water dat onder druk uit de bodem naar de oppervlakte stroomt. Er is dan sprake van een ondergrondse waterstroom van een hoger gelegen gebied naar een lager gelegen gebied. Kwel kan voorkomen over afstanden van enkele meters tot enkele kilometers. Op de hogere delen van een gebied zakt het (regen)water in de bodem. Een deel hiervan komt terecht in sloten en andere waterwegen.

De rest dringt door de slecht waterdoorlatende laag en bereikt het eerste watervoerende pakket in de bodem. Het omhoogkomen van het water wordt bepaald door de wet van de communicerende vaten.

Kwelwater is een bijzondere vorm van grondwater. Kwel en wegzijging van en naar de grote rivieren spelen een belangrijke rol in gebieden die zich dicht achter de rivierdijken bevinden. Kwel is water dat bijvoorbeeld onder de dijk door sijpelt en vanuit de bodem omhoogkomt. De stroming wordt veroorzaakt door een peilverschil in het buitenwater (of een hooggelegen polder) en het polderpeil in een diepe polder. Bij hoogwater op de rivieren is kwel een normaal verschijnsel. In de zomer is er juist sprake van wegzijging, wanneer de waterstand van de grote rivieren lager is dan in de polder en het 'polderwater' via de ondergrond naar de rivier stroomt.

GEBRUIK

De wel was van oorsprong bedoeld als watervoorziening voor het boerenbedrijf. In de stal was altijd wel water nodig, voor tal van werkzaamheden. Ook als spoelwater voor het melkgerei. Toen later de gewonnen melk steeds minder op de boerderij zelf werd verwerkt, ging het naar de melkfabriek. Dat gebeurde op 'gezette', regelmatige tijden. Daarom was er behoefte aan om de melk zo koel mogelijk te bewaren. De wel was een hiervoor bij uitstek geschikte plaats. In of nabij het spoelhok werd een wel geslagen, waarna een vierkant of rechthoekige betonnen bak om de ontstane bron werd gemaakt. Het vrijwel constant opborrelende welwater zorgde ervoor dat het water in de wel op een lage temperatuur bleef. Een overlaat zorgde ervoor dat het overtollige water weg kon lopen. In zo'n betonnen bak liet men dan de melkbussen zakken, waarin de melk door het koude welwater enkele dagen goed kon worden gehouden.

Bijgeloof is al heel oud. De theoloog Thomas van Aquino die in de dertiende eeuw leefde, noemde bijgeloof een ondeugd; het had niets met religie te maken had. Bijgeloof komt van oorsprong voort uit angst en onwetendheid. Vroeger wisten de mensen veel minder dan wij nu en dus was er veel meer ruimte voor bijgeloof. De wetenschap was nog niet zo ver gevorderd en bovendien konden veel mensen niet lezen en schrijven. Heel veel dingen konden niet rationeel verklaard worden. Waarom verdween eind december de zon? Wat was nu precies bliksem? En hoe kon het dat iemand ineens dood bleef? Om minder bang te zijn voor zulke onverklaarbare verschijnselen en gebeurtenissen, ging men zich indekken en naar voortekenen zoeken. Bijgeloof bood zo een houvast in een onzekere wereld. Op het platteland zijn veel bijgelooftradities lang blijven bestaan. Ook nu nog kun je de sporen ervan overal terugvinden. Op het land stond men het dichtst bij de natuur. De boeren waren voor hun oogst van het weer afhankelijk en de natuurelementen zoals bliksem, storm en vorst werden op het platteland het zwaarst gevoeld. Wie na zonsondergang te voet de duisternis in ging, zorgde eveneens voor het nodige bijgeloof. Vooral tijdens de herfst als het weer onbestendig werd en de bladeren gingen vallen, onstonden grizeelverhalen en stak bijgeloof extra hevig de kop op.

(ON)GELUK

Op praktisch iedere boerderij is nog wel een hoefijzer te vinden. Want hoefijzers brachten geluk. Alleen hoefijzers die men op de weg vond, en die dus gebruikt waren, hadden kracht. Ze werden boven deuren gespijkerd of onder het bed gelegd. Een hoefijzer moest ook altijd met de open kant naar boven worden opgehangen, anders 'viel het geluk eruit'.

Om het huis te beschermen tegen boze krachten liep men op bijzondere dagen met een gewijde kaars en een palmtakje drie keer om het huis en de stal heen, waarbij men kaarsvet liet druppelen en wijwater sprenkelde. Een kruis boven het keldergat gekalkt zorgde ervoor, dat eventuele boze geesten niet binnen konden komen. Werden de letters K M B (die stonden voor de drie koningen Kaspar, Melchior en Balthasar) op het huis geschilderd, dan

bood dat bescherming tegen onweer. Ook dieren speelden op het platteland een grote rol in het bijgeloof. De raaf bijvoorbeeld, gold als een dier dat de dood kwam aankondigen. Een vliegend hert betekende brand. Een dwars de weg overstekende haas bracht ongeluk. Een zwaluwnest zorgde voor geluk, maar een zwaluw die van links kwam, voorspelde minder goeds. En lieveheersbeestjes mocht je nooit doodmaken, want die beestjes golden als intermediair tussen God en de wereld. Een ooievaarsnest op de boerderij of op de kerktoren in het dorp bracht eveneens geluk. En over de koeien zei men: 'maken de koppen veel vruchten, dan is er onstuimig weer te duchten'. Ook minder erge gebeurtenissen werden voorspeld. Zo waren er gasten in aantocht als de koeien in de stal met hun kop naar één kant gingen staan, of als de poes haar pootjes waste.

PLANTJES EN TAKJES

Op het platteland bestond ook bijgeloof dat te maken had met planten. Het vinden van een klavertje vier zorgde bijvoorbeeld voor een gelukkig leven. Knoflook werkte potentieverhogend en van veel aardappels eten werd je dom. Een buxus, taxus of hulstboom dicht bij de boerderij bood bescherming; gewijde takken van deze bomen werden achter het kruisbeeld boven de deur gestoken. Men dacht dan dat boze geesten niet naar binnen durfden. De grens tussen bijgeloof en religie was voor gewone mensen dikwijls vaag.

Voor onweer en blikseminslag was men vroeger doodsbenauwd, dus ook daar werd tegengif voor gevonden. Een haan op stal (of op de kerktoren) weerde onweer af. En 'huisjeslook', een vetplantje dat goed gedijt op warme droge daken, beschermde tegen blikseminslag. Bliksemdde het erg, dan gooide men een tak van de buxusboom op het open vuur.

Hoewel we tegenwoordig natuurverschijnselen rationeel kunnen verklaren, zijn we nog steeds bang overvallen te worden door onverwachte rampen. Tegenwoordig proberen we ons in te dekken door een totaalpakket van verzekeringen af te sluiten. Maar zelfs de best verzekerde man of vrouw slaat nog wel eens een kruisje om 'hulp van boven' in te roepen. ●

SPREUKEN EN GEZEGDEN 'UIT' DE MOESTUIN

Wie zijn eigen tuintje wiedt, ziet het onkruid van een ander niet • In de bonen zijn • Zo rood als een kroot • De appel valt niet ver van de boom • Iemand een kool stoven • Hij krijgt een hoofd als een biet • Wie appels vaart, die appels eet • Met de gebakken peren blijven zitten • Een rotte appel in de mand maakt al het gave fruit te schand • De rijpste pruimen zijn geschud • Knollen voor citroenen verkopen • Spruitjeslucht • Iedere dag een appel en je maakt je om je arts niet sappel • Iets ergens in peren • Boontje komt om zijn loontje • Zo rot als een mispel • Zo groot als een meloen • Elke dag fruit is de dokter de deur uit • De kool en de geit sparen • Groeien als kool • Rot mijn hooi, mijn kool groeit • Als met lichtnis de zon door de boomgaard schijnt, zal het een goed appeljaar zijn • Appels met peren vergelijken • Knollen voor citroenen verkopen • Iedere appel smaakt bomig • Een rare snijboon • Honger maakt rauwe bonen zoet • Ga zo voort mijn zoon en gij zult spinazie eten • Een rijpe peer valt dikwijls in de drek • Zoete peren en jonge vrouwen kunnen niet duren • Aan een boom zo volgeladen, mist men vijf, zes pruimen niet • Als het kindeke is geboren, hebben de knollen hun smaak verloren • Dominee mag de knollen gerust nemen, zei de boer, onze varkens lusten ze toch niet meer • Als er druiven zijn en vijgen, moet men winterkleden zien te krijgen • Snoep verstandig...

BOUWKUNDIGE ELEMENTEN

Wat we bedoelen als we het over een deur hebben, weet iedereen. Maar niemand – bijna niemand – vraagt zich af waarom een deur een deur wordt genoemd...

Ons woord deur is afkomstig van het Oudsaksische duru. Dit woord werd in de betekenis van 'toegang tot een woning' voor het eerst in het jaar 901 gebruikt. Onder het Oudnederlands schreef men nog duri, terwijl het in het Middelnederlands dore, dure, doere werd, om zo vervolgens te evolueren tot het huidige woord deur.

Het specifieke van een deur is dat we er een ruimte mee kunnen openen en sluiten. Dus moest er iets zijn dat die deur draaibaar maakt. Dat is een scharnier. Dat woord scharnier komt van het Franse charnière.

ACHTER WERKT DE BOER, VOOR DE BOERIN

Bovenstaand tekening straalt trots uit. Het toont een moestuin in optimale vorm. Ooit zag je die bij vrijwel elke boerderij. Ervoor, ernaast of (half) erachter. Daar werd geteeld wat het boerengezin te eten kreeg. Van oorsprong was het zo dat de boeren volledig zelfvoorzienend waren. Er was altijd melk voorhanden, voor vlees werd er geslacht of gejaagd, vis ving men zelf. De kippen op het erf zorgden voor de eieren of er werd een eendennest leeggehaald. En groenten en fruit kwamen van de moestuin, de bessentuin en de boomgaard. Dit alles betekende dat je redelijk afhankelijk was van wat de tuin in de verschillende tijden van het jaar te bieden had. Als de boontjes volgroeid waren werden vooral die gegeten en als de kool oogstrijp was, at men kool. Maar gelukkig waren er ook mogelijkheden om groenten en fruit te bewaren voor later. Ingezouten, zoals bonen en kool. Of ingekuuld, zoals krootjes en winterpeen. Later kwam het wecken in zwang. Dat betekende dat er, op dagen dat het erg warm kon zijn, hard moest worden gewerkt om alles op tijd in de weckflessen te krijgen, terwijl het nogal eens voorkwam dat de deksels los gingen, wat de inhoud niet ten goede kwam. Toen later de diepvriezers kwamen, was dit wel een verbetering, maar het bleef veel werk. Maar voor het zover was, kwam de groenteboer, de slager en de bakker langs de deur. Dat was een stuk gemakkelijker. Later de SRV-man, wat helemaal als een geweldige uitkomst werd ervaren. Daar kon je voor alles terecht.

ALSOF DE TIJD ER STIL STAAT...

Plaatjes als deze roepen vaak vragen op. Hoe lang staat hier de tijd al stil? Enerzijds lijkt het erop dat het pand rechts nog bewoond is. Maar als we de schuur bekijken vragen we ons dat toch weer af. Ruimte en stilte lijken hier met elkaar de strijd aan te willen gaan, terwijl al van te voren duidelijk is dat ze er allebei als winnaar uit zullen komen.

HET VERDWENEN BEROEP VAN TEENSCHILLER

INLEIDING

Vooraf in de drassige gebieden van de Alblasserwaard, maar ook wel in de andere werkgebieden van B&E, waren er nogal wat boeren die een kampje land met griendhout beplantten. Als bijverdienste en het gaf het voordeel dat je nooit verlegen zat om geriefhout.

Die grienden leverden teen, stokken of staken wilgenhout, voor allerlei doeleinden. Ongeschild of geschild. Vaak gebeurde dat schillen door een van de knechten. Er waren echter ook specialisten in te huren, teenschillers. Die hadden er in een deel van het jaar hun beroep van gemaakt

NEDERLANDSE GRIENDCULTUUR

Het beroep 'teenschiller' kwam veel voor in de 19^e eeuw langs de grote rivieren. Daar lagen tussen de dijken en het water van de rivieren vaak nog stroken land. Die grienden waren vaak niet geschikt voor landbouw of veeteelt. Ze waren te drassig. Als het water in de rivier steeg, zou een oogst mislukken of het vee verdrinken. Wilgen hielden het prima uit in de grienden en zo ontstonden er in delen van Nederland kleine plantages langs de rivieren.

De aanplant van grienden zorgde ervoor dat de buitendijkse grond steviger werd en aanslibbende modder en klei beter bleef liggen. Na een aantal decennia kon een griend op die manier droogvallen en alsnog geschikt worden als landbouwgebied. In de tussentijd kon men het hout van de grienden oogsten en gebruiken in de houtindustrie.

WILGENTEEN

Het belangrijkste product dat van de grienden kwam, waren de wilgentakken, beter bekend als de wilgentenen. Hoe vaak die tenen gesnoeid werden, hing af van op wat voor soort griend de wilgen stonden. Er waren verschillende soorten grienden: snijgrienden en hakgrienden. Op snijgrienden werden de bomen jaarlijks gesnoeid, als de tenen nog dun en flexibel waren. De dunne tenen werden vooral gebruikt voor vlechtwerk zoals manden, en toepassingen waarbij flexibel hout nodig was, zoals hoepels die rondom tonnen kwamen. Hakgrienden werden minder vaak gesnoeid, de dikkere takken die daar gehakt werden, werden vaak gebruikt bij dakbedekkingen, bezems en soms ook voor meubels.

ARMOEDE EN ZWAAR WERK

Het snijden van de tenen was zwaar werk. Het sjouwen met de grote bossen hout was zwaar, ook de weersomstandigheden waren vaak slecht. Het beste seizoen om de wilgen te snijden was namelijk tussen november en maart. Dat maakte van de toch al natte buitendijkse grienden een waar moeras.

HET WERK

De gesnoeide tenen werden in grote bossen verzameld en een aantal maanden in een laagje water gezet. Dat zorgde ervoor dat de tenen na een aantal maanden uit begonnen te lopen.

Het hout dat weer begon te leven, werd daardoor flexibel en uitermate geschikt om in vlechtwerk verwerkt te worden. Dat was het moment dat de teenschiller in actie kwam. Die ontdeed de wilgentenen van hun bast en eventuele uitlopers: schillen dus. De teenschillers hadden daarvoor een 'schilijzer', maar desondanks was het werk van de teenschillers zwaar en repetitief. Een teen werd tussen de einden van het ijzer gezet, waarna de teenschillers de teen er in één vloeiende beweging doorheen trok. Daarna konden de tenen verder verwerkt worden. Vaak werkten mannen op grotere werkplaatsen, een teenwerf, waar de aan- en afvoer van georganiseerd werd. De teenschillers die hier werkten, kregen vaak een vast loon. Maar thuis ging het werk vaak verder. Kleine tenen die tijdens het schillen van de grote tenen af waren gehaald, werden door kinderen verzameld en mee naar huis genomen, waar ook die kleine teentjes geschild werden en in ruil voor wat geld weer naar de teenwerf werden gebracht. Deze kleine huisnijverheid zorgde vaak voor een klein beetje extra inkomen. Dat extra geld was van harte welkom, want hoewel de wilgentenen voor veel industrieën een belangrijke grondstof waren, was het werk niet bepaald een vetpot. Veel teenschillers en griendwerkers leefden in armoede.

EINDE VAN DE GRIENDCULTUUR

In de 19^e eeuw kwam de griendcultuur tot volle bloei. Zelfs in kleine plekken langs rivieren waren vaak veel grienden en de daarbij behorende bedrijvigheid te vinden. Maar na de eerste wereldoorlog begon de markt te krimpen. Producten die eerst van wilgenhout werden gemaakt, werden van andere materialen gemaakt. Tonnen met hoepen van wilgen erom, kregen stalen hoepels, of de ton werd een stalen vat. Manden van wilgentakken die in de industrie gebruikt werden, werden vervangen voor kratten. Halverwege de 20e eeuw, hield de griendcultuur vrijwel op te bestaan.

COLUMN: En de boer, hij ploegde voort.

KOOL & VAN DEN TOREN
Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Derpsstraat 65a 2969 AD Oud-Alblas t: 0184-691566 e: info@koolvandenoren.nl

UITGEVER:

BOERDERIJ & ERF
 alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57
 2964 AT Groot-Ammers
 06-53759618
secretariaat@boerderijnerf.nl
www.boerderijnerf.nl

UITGAVEN VAN B&E AKV

- Boer en Boerderij
€ 35,00
- Hoeve, hofstee,
herbestemming € 14,95
- Het behouden waard
€ 14,95
- De Stee van Saan van Pietera
€ 14,95

Te verkrijgen via het secretariaat

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong | Buitendams 51
 3371 BA Hardinxveld-Giessendam
 06-22845889 | djtekst@planet.nl

